

ANADOLU'DAN DEVŞİRME VE ANADOLULU YENİÇERİLER

Devshirme From Anatolia And Jannisaries From Anatolia

Abdulkasım Gül*

Özet

Osmanlı döneminin en ilgi çeken ve tartışmalı mevzularından birisi devşirmedir. Bu özellik hem devşirilenlerin hukuki durumları hem de bizzat devşirme uygulaması bakımından geçerlidir. Resmî kayıtların olmadığı ve özellikle yabancı kaynaklardan hakkında bilgi temin edilen ilk dönem için devşirme uygulamasının kendisi tartışmanın merkezindeyken on altıncı yüzyıl itibarıyla uygulamayı gösterir kayıtların varlığı daha çok devşirmelerin hukuki yönünün incelenmesine kaymıştır. Bu makale ilk dönemler için devşirmenin ihtilafı bir yönü olan, Anadolu'nun uygulama kapsamındaki yerini konu edinmiştir. Dolayısıyla makalenin maksadı, Devlet-i Aliye'nin Anadolu topraklarında devşirmenin başlangıcını ve yayılışını ortaya koymaktır. Bu kapsamda makalenin giriş kısmında devşirme ve Anadolu'da uygulanışı üzerine literatürde olan görüşler gösterildi; böylece tartışmanın zemini belirlenmeye çalışıldı. Makalenin ana kısmında ise arşivdeki maaş defterleri üzerinden Anadolu'dan devşirmenin gelişimi ve buna bağlı olarak Anadolu yeniçerilerinin varlığı incelendi. Devşirmenin on yedinci yüzyılın başına kadar sürekli genişleyen bir olgu olduğu; bunun aynı dönemlerde değişim geçiren yeniçeriliğin coğrafi bakımdan dağılımını belirlediği neticesi ortaya koyuldu.

Anahtar Kelimeler: Devşirme, Acemi Oğlanı, Yeniçeri, Anadolu.

Abstract

One of the most interesting and controversial issues of the Ottoman period is devshirme. This feature is valid both in terms of the legal status of the recruits and the practice of devshirme itself. While the practice of devshirme itself was at the center of the discussion for the first period, about which information was obtained from unofficial and especially

* Dr. Erzurum Teknik Üniversitesi; e-mail-abdulkasim.gul@erzurum.edu.tr; Orcid: 0000-0003-3916-1509.

foreign sources, the existence of records showing the practice as of the sixteenth century shifted to the examination of the legal aspect of the devshirme. This article deals with the place of Anatolia within the scope of practice, which was a controversial aspect of devshirme for the first period. Therefore, the aim of the article is to reveal the beginning and spread of the devshirme in the Anatolian lands of the Ottomans. In this context, in the introductory part of the article, the views in the literature devshirme system and its application in Anatolia were shown; Thus, the ground of the discussion was tried to be determined. In the main part of the article, the development of devshirme from Anatolia and the existence of Anatolian janissaries were examined through the salary books in the archive. Devshirme was an ever-expanding phenomenon until the beginning of the seventeenth century; It was concluded that this determined the geographical distribution of the Janissaries, which had undergone changes in the same period.

Keywords: Devshirme, Acemi Oğlanı, Janissary, Anatolia

Giriş

Osmanlı Devleti'nde kul menşeli askerlerin esası yeniçerilerdi. Kapıkulu askerleri düzeninin tesisi, nefer temin usulleri ve yollarının gelişimi onlarla olmuştur. Ancak Yeniçeri Ocağı'nın kurulması ve nefer teminini gösterir, erken dönemlere ait müstakil bir eser yoktur. Devletin ilk devirlerine ait kaynaklarda yeniçeriliğin tesisi hakkında, bazı farklılıkları olan oldukça kısa malumat vardır. Bir kısmına göre I. Murad döneminde Çandarlı Halil ve Kara Rüstem'in fikrine dayanılarak ihdas edilen *Pençik Kanunu*'yla, akınlarda Rumeli'de elde edilen esirlerin vergi için el konulan beşte biri, yeniçeri yapılmıştı.¹ Bazı anonim tarihlerde ise Orhan Bey döneminde “evlad-ı küffar” devşirilerek yeniçeriliğin başlatıldığı yazılıdır.²

On yedinci yüzyılın başında kaleme alınan *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, yeniçeriliğin başlangıcını iki farklı şekilde anlatarak Orhan Bey devrine götürmüştür. Bir anlatışa göre, Orhan Bey devrinde “Hacı Bektaş Paşa adlı bir vezirin” verdiği fikirle, kale kuşatmalarında istihdam edilmek üzere yazılan ve sadece sefer

¹ *Âşıkpaşazâde Tarihi*, (haz. Necdet Öztürk), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s. 75. *Mubyiddin Cemâlî'nin Tevârih-i Âl-i Osman'ı* (haz. Hasan Hüseyin Adaloğlu), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1990, s. 20. *Oruç Beğ Tarihi* (haz. Necdet Öztürk), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2007, s. 25. Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ*, (haz. Necdet Öztürk), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 84. *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* (nşr. F. Gies, haz. Nihat Azamat), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992, s. 25.

² *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Kuruluştan 897/1487'ye kadar)*, (haz. Cihan Çimen), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2006, s. 12.

zamanlarında maaş alan yaya Türk birliklerinin yerine, oğlu Süleyman Paşa tarafından kadırlara gönderilen emir üzerine toplanan 1.000 gayrimüslim oğlanla ilk yeniçeri uygulaması başlatıldı. Bu eserdeki diğer nakle göre ise yayaların kaldırılması kararından sonra, Bilecik diyarına yapılan akında ele geçirilen oğlanların beşte biri olan 300'ü, deftere kaydedilerek yeniçeri yapıldı.³

Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş bilgisindeki muğlaklık bu askerî yapıya nefer temini usullerine de barizce yansımıştır. Bundan kasıt, devşirmenin en başta olup olmadığı, başta yoksa Peçnik usulünden devşirmeye nasıl geçildiğinin yani devşirmenin müstakil bir oğlan temini vasıtasına dönüşmesinin bilinmezliğidir.

Yeniçerilik ve devşirme üzerine var olan literatür, özellikle geç tarihlerde uygulamayla yüzleşmeyi aktaran yabancı kaynakların tesiriyle, devşirme yoluyla oğlan teminini genel olarak ocağın tesisinden oldukça sonrasına, II. Murad devrine taşımaktadır ki bu görüş artık neredeyse genel kabul haline gelmiştir.⁴

Her ne kadar hem ailelerden alınan hem de esirlerden temin edilen oğlanları ifade için devşirme kelimesi kullanılsa da⁵ 1362 tarihli Peçnik Kanunu dışında hususi bir devşirme kanunu vardı. Ancak ailelerinden oğlan alınması şeklindeki devşirme hakkında; esir oğlanların yetersizliğinde başvurulduğu yahut daha evvel uygulaması olsa da esir oğlanlar yeterli olduğundan her zaman ihtiyaç duyulmadığı durumları akla gelebilir. Esir sağlayan yoğun fetihlerin olduğu on beş ve on altıncı yüzyılda bile devşirmenin uygulanması *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın devşirme uygulamasının daha evvel olduğu naklinin kuvvetli olabileceğini de düşündürmektedir.

Devşirmenin diğer muğlak tarafı, Osmanlı coğrafyasının hangi muhitinde uygulandığı ve Anadolu'da ne zaman başladığıdır. Anadolu'dan devşirme,

³ *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tablilleri, IX/1 Kitap, I. Ahmed, I. Mustafa ve II. Osman Devirleri Kanunnameleri (1012/1603-1031/1622)*, (haz. Ahmed Akgündüz), Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 139-140, 168-170. (Bu kaynak aşağıda *Kavânîn-i Yeniçeriyân* adıyla gösterilecektir.) Abdulkasim Gül, *Yeniçeriliğin Tarihi, (Yeniçeri Ocağı'nın Teşkilat Yapısı ve Nefer Kaynağı)*, I, Küre Yayınları, İstanbul 2022, s. 16-18, 61-63.

⁴ Speros Vyronis, "Isore Glabas and The Turkish Devshirme", adlı makalesinde (*Speculum*, 31-33, 1956, s. 434) devşirmenin başlangıcını tartışmıştır. Ona göre daha erken devirlerde olan devşirmenin Osmanlı kaynaklarına rağmen II. Murad döneminde tarihlenmesi J.H. Mordtmann'la ("Dewshirme", *The Encyclopaedia of Islam*, Volume I, s. 952-953) başlamış ve sonra baskın hale gelmiştir. Bu görüşü taşıyan bazı çalışmalar için bkz. Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, (çev. Fatmagül Berktaş), Pencere Yayınları, İstanbul 1995, s. 66. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 109. V. L. Manage, "Devshirme", *The Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, Volume II, 210-213. Abdulkadir Özcan, "Devşirme", *TDVİA*, c. IX, s. 254; Yavuz Ercan, "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslâmlaşmaya Etkisi", *Belleten*, c. L, sy. 198, Aralık 1986, s. 679-722.

⁵ *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, s. 139-140.

özellikle de ihtida siyaseti bağlamında olmak üzere, tarihçilerce incelenmiştir. Gibbons'a göre devşirmenin esas gayesi Makedonya ve Trakya'daki Hristiyan erkek nüfusunun azaltılması olduğundan devşirme bu muhitte uygulanmaktaydı.⁶ Papoulia, Bitinya'da devşirmenin başladığını sonra devam ettiğini ve Anadolu'nun fethedilen diğer bölgelerine yayıldığını yazmıştır.⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı devşirmenin Anadolu'dan on beşinci yüzyıl sonu veya on altıncı yüzyıl başında başladığı ve tedrici şekilde yayıldığı fikrindedir.⁸ Speros Vryonis "Selçuklu Gulamı ve Osmanlı Devşirmesi" ve "Isore Glabas and The Turkish Devshirm"e adlı makalelerinde Anadolu'dan devşirmenin on beşinci yüzyıl ortalarında var olduğu iddiasındadır. Anadolu'dan devşirmenin başlangıcını bazı Grek kaynaklarına, on altıncı yüzyılda uygulamasını Uzunçarşılı'ya ve resmî kayıtları veren bazı eserlere dayandırmıştır.⁹

J. H. Mordtmann, *Encyclopaedia of Islam*'ın ilk edisyonundaki "Devşirme" maddesine yazdıklarına göre, devşirmenin temel olarak devletin Avrupa topraklarında uygulandığı görüşündedir.¹⁰ Bu ansiklopedinin ikinci edisyonundaki aynı maddeyi yazan Manage, Anadolu'dan devşirmenin tarihinin belli olmadığını ifade etmekle beraber Speros Vryonis'in kullandığı kaynaklara dayandığından aynı tarihlere karar kılmıştır.¹¹

İhtida bağlamında ele aldığı devşirmenin II. Murad döneminde şekillendiği fikrinde olan Yavuz Ercan, *Kavânî-i Yeniçeriyân*'ın devşirmenin atık kanuni veçhesini çizdiği bilgileri aktararak, ilk kez Balkanlarda uygulandığını sonra Anadolu'ya geçtiğini ileri sürmüştür. Ercan yine bu kaynağa dayanarak Anadolu'nun her tarafından oğlan alınmadığı, II. Mehmed döneminde başlayan Trabzon'dan devşirmenin sonradan kesilip I. Selim döneminde yeniden başladığı ve III. Mehmed döneminde son bulduğunu, İstanbul ve çevresinden ilk zamanlarda

⁶ Herberst Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Çeviri Ragıp Hulusi Özden, Altınordu Yayınları, Ankara 2017, s. 98-100.

⁷ Basilike D. Papoulia, *Ursprung und Wesen der "Knabenlese" im Osmanischen Reich*, Verlag R. Oldenbourg, München 1963, s. 86.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, I, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 14. Uzunçarşılı *İslam Ansiklopedisi*'ne yazdığı "Devşirme" maddesinde tarihlendirmeyi on beşinci yüzyıl sonu olarak vermiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Devşirme", *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, c. IV, s. 564.

⁹ Speros Vryonis, "Selçuklu Gulamı ve Osmanlı Devşirmesi", (çev. Mehmet Öz), *Söğüt'ten İstanbul'a* (der. Oktay Özel-Mehmet Öz), İmge Kitabevi, İstanbul 2000, s. 539-543. Vryonis, "The Turkish Devshirme", s. 441.

¹⁰ J.H. Mordtmann, "Devshirme", s. 952.

¹¹ V.L. Manage, "Devshirme", s. 210.

devşirme olmadığı ve Karaman'dan Erzurum'a kadar olan bölgeyle Güneydoğu Anadolu'da uygulanmadığı görüşünü belirtmiştir.¹²

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin "Yeniçeri" maddesinin yazarı Kemal Beydilli, Papoulia ve Vryonis'a dayanarak, Uzunçarşılı'nın on beşinci yüzyıl sonu veya on altıncı yüzyıl başında başladığı görüşünün aksine devşirmenin daha evvel ilk olarak Bitinya bölgesinde uygulanıp zamanla Anadolu'nun hemen her yerine yayıldığı "muhakkak" olduğunu ifade etmiştir.¹³ Bu ansiklopedideki "Devşirme" maddesini yazan Abdulkadir Özcan ise devşirmenin on beşinci yüzyıl sonunda Erzurum, Harput, Diyarbakır, Bursa ve İstanbul civarı dışında Anadolu'da da uygulandığı kanaatindedir.¹⁴

İsimleri sayılan tarihçilerin görüşleri de gösterdiği gibi Anadolu'dan devşirme hususunda literatürde kesinlik yoktur; genel olarak tahmine dayalı bir görüşün tekrarı mahiyetinde beyanlar vardır. Tabii bunun temel sebebi uygulamayı gösterir ilk dönem kayıtların ve askerlere ait maaş defterlerinin olmamasıdır.

Bu makale, bahsedilen muğlaklığın giderilmesine yardım edecek bazı tespitlerin ortaya çıkarılması ve devşirmenin Anadolu'daki uygulandığını gösterme maksadını taşımaktadır. Dayanak, devşirme oğlanların Türk üzerinde bulduktan sonra yazıldıkları acemi oğlanları defterleriyle akabinde yazıldıkları yeniçeri maaş defterleridir. Dönem olarak bu kayıtların mevcut olduğu on altıncı yüzyıl esas alınsa da geriye yönelik ve literatürün iddialarını değerlendirebilecek tespitler yapılmıştır.

Maaş defterlerinin tespitlerde kullanılmasının dayanağı ise kapıkullarının esâmîlerini teşkil eden alt ve üst isimlerin onların ırklarını, memleketlerini ve devşirme olup olmadıklarını göstermesidir. Çünkü devşirmeler ve bazı mühtedilerin esâmîlerinin alt ismini memleketleri; bazı esir veya kölelerin alt ismini Macar, Hırvat, Ulah gibi ırkları; kuloğullarının alt ismini ise babalarının adı teşkil etmekteydi. Alt isim olarak yazılan yerler mutlaka sancaklar değildi; yani nahiyeler de bir devşirmeye alt isim olabilmekteydi.

Devşirmenin Anadolu'da Uygulanışı ve Acemi Oğlanları/Yeniçerilerin Memleketlerinin Tespiti

Kroniklerin sadece devşirme yapıldığı bilgisi karşısında *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'nın yukarıda verilen bir nakline göre ilk yeniçerilerin menşei Anadolu idi. Çünkü oğlanlar akın yapılan Bilecik tarafından toplanmıştı. Bu anlatışa göre

¹² Y. Ercan, "Devşirme Sorunu", s. 713, 715.

¹³ Kemal Beydilli, "Yeniçeri", *TDVİA*, c. 43, s. 452-453.

¹⁴ A. Özcan, "Devşirme", s. 255.

ya esirlerin yeniçeri yapılması Anadolu'daki genişleme sırasında başlamıştı yahut bu şekilde uygulama muvakkattı. Çünkü aynı kaynak bahsedilecek dönemlere kadar, Trabzon dışında Anadolu'da devşirmenin uygulanmadığını göstermiş hatta bunun "kanun" olduğundan bahsetmiştir. Trabzon'dan yapılan devşirme ise II. Mehmed'den sonra I. Selim'e kadar durmuştu.¹⁵

Devşirme kanununda, devşirmenin Anadolu veya Rumeli'den yapılacağı ayrıştırılmamış; "Kadîm'ül-eyyâmdan *memâlik-i mabrûsemde* yeniçeri için oğlan almak kânûn ve âdet-i mu'tâd olduğu" gösterilmiştir.¹⁶ Aynı döneme ait ve elimizdeki en erken tarihli, 899-900/1494-95 ve 903-04/1497-98 yıllarına ilişkin eşkal defterine göre devşirme muhiti Rumeli'dir. Dört yıl arayla yapılan devşirmeleri ihtiva eden bu defterde Anadolu'dan oğlan yoktur.¹⁷ Trabzonlu oğlanların olmaması *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın verdiği, II. Mehmed'den itibaren bu muhitten devşirmenin durduğu bilgisini teyit etmektedir. Yine defterden, Anadolu'da özellikle yukarıda literatürde bahsedilen Bitinya bölgesinde devşirmenin olduğu kanaati doğrulanmamaktadır.

Kavânîn-i Yeniçeriyân'da I. Selim'in Şah İsmail'le yaptığı savaştan (1514) dönerken yeniçerilerin itaatsizliğine kızıp, sadece Rumelilerin yeniçeri olması kaidesini yıkarak Trabzon ve Karaman'dan devşirme yapılması emri verdiği yazılıdır. Bu kaynağa göre "etme padişahım, *selefe gelen padişahlar etmemişlerdir, kanuna mubalifdir*" şeklindeki Piri Paşa'nın itirazı kâr etmemiş, o yıl Trabzon ve Karaman'dan 700-800 kadar oğlan alınmıştı.¹⁸ Mimar Sinan'ın hayatını anlatan *Tezâkirü'l-Bünyan ve Tezâkirü'l-Ebniye* adlı eserde de Kayseri sancağından ilk devşirmenin I. Selim zamanında yapıldığı ve Mimar Sinan'ın I. Süleyman zamanında kapiya çıktığı yani yeniçeri olduğu yazılıdır.¹⁹

Bu tarihten sonra devşirme uygulamasını değerlendirebileceğimiz resmî kaynaklarımız vardır. Bunlardan birisi, 1526 tarihli acemi oğlanı ve bostancılara ait (H.932/Recec) maaş defteridir. Söz konusu deftere göre 4.483 acemi oğlanı ve bostancı içinde 148 Trabzonlu vardı. Deftere, Trabzonlular haricinde Anadolu'dan sadece Mihaliç (3), Sivas (2), Sinop (2), Tokat (2), Karahisar (1), Kayseri (1), Sivrihisar (1), Gemlik (1), Lazkiye (1), İzmir'den (1) 15 oğlan kayıtlıdır.²⁰

¹⁵ *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, s. 141-143.

¹⁶ *Kavânîn-i Osmaniyân*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY2753, vrk 47b-49a. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tablâlleri, II. Kitap, Bâyezîd Devri Kanunnâmeleri*, (haz. Ahmed Akgündüz), FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 128-132.

¹⁷ D.M.d, 36805, s. 406 vd.

¹⁸ *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, s. 142-143.

¹⁹ Sâî Mustafa Çelebi, *Tezâkirü'l-Bünyan ve Tezâkirü'l-Ebniye (Yapular Kitabı)*, (haz. Hayati Develi), K Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2003, s. 122.

²⁰ TSMA, d, 9707.

Acemi ocaklarına ait bu defterle aynı tarihe denk gelen yeniçeri (H.932/Recec) maaş defteri ise farklı bir durum arz etmektedir. Çünkü bu deftere göre Anadolu'nun oldukça fazla bölgesinden yeniçeri vardır ki toplam 8.903 ocak mevcudu içinde sayıları 871'dir. Yani neferlerin yaklaşık yüzde onu Anadolu menşeliydi. Daha fazla sayıyı teşkil eden Bursa ve çevresinden başka Sivas gibi uzak muhitlerden fazla nefer vardır.

Tablo 1: 932/Recec (Ocak-Nisan/1526) Defterine Göre Anadolu Yeniçerileri²¹

Memleket	Nefer sayısı	Memleket	Nefer sayısı
Akhisar	7	İzmir	2
Alaşehir	5	İznikmid/İzmit	9
Anadolu	60	Karahisar	10
Ankara	9	Kayseri	46
Aydın	20	Kite	47
Aydıncık	21	Kütahya	6
Balıkesir	3	Lazkiye/Denizli	4
Barla	1	Lefke	15
Bursa	35	Manyas	10
Çankırı	6	Mihalıç	145
Eğridir	9	Niğde	42
Erdek	3	Sinop	41
Ereğli	1	Sivas	63
Gebze	15	Sivrihisar	6
Gemlik	1	Tokat	17
Gönen	1	Tosya	11
Isparta	5	Trabzon	127
İne	8	Yenişehir	37
İnebolu	1	Urla	1
İnegöl	10	Üsküdar	11

Şimdi bu iki defteri kıyaslayarak ihtimalleri izah edelim. Acemi oğlanları defterine göre bu tarihte Trabzonlular dışında Anadolu'dan devşirmeyi destekleyecek bir sayı yoktur. Çünkü Trabzon dışındaki oğlanların mevcudu devşirme dışı yollarla girilmesini gösterecek seviyededir. Bu yollar ise kölelik ve ihtidaydı. Dolayısıyla ihtimallerden birisi, bu tarihlerde Anadolu'dan Trabzon dışında devşirme yapılmadığıdır. Bu durumda *yeniçeri defterindeki* Anadolu'luların nasıl ocağa girdiği izaha muhtaç olacaktır.

Aslında yeniçeriliğe devşirme dışından Anadolu'dan giriş yolları her zaman var olmuştu ki bu dönem öncesinde, 1512 yılında, yeniçerilerin terekelerindeki bazı yolsuzluklarla alakalı çıkarılan bir emir, Anadolu'daki kadıklara da

²¹ TSMA, d, 736.

gönderilmiştir.²² Yeniçeri olmak, acemi ve bostancı ocaklarından girişlere münhasır değildi; kulkardeşi denilen sınıfa mensup olmak ve tahta çıkan şehzadenin maiyetini teşkil etmek, yeniçeri olmanın az kullanılan diğer yollarıydı. Muhtediler doğrudan yeniçeri yapılmadığı ve kulkardeşleri *birâder-i kul* alt ismiyle defterlere yazıldığı durumda geriye sadece şehzadelerin hizmetinde olanların doğrudan yeniçeri yapılması şıkkı kalmaktadır. I. Selim ve oğlu Süleyman'ın cüluslarında, maiyetleri ocağa girmişti ki yeniçerilerin desteğiyle tahta çıkan I. Selim cülusunda ocağa alınanların sayısı yaklaşık 2 bindi.²³ Bunlar alınırken Anadolu-Rumelili ayrımı da yapılmazdı. I. Selim devrinde Anadolu'dan devşirme başlasa bile, süre bakımından yükselme durumlarının olmadığı 1526 yılında yeniçeri ve acemi oğlanları maaş defterindeki yayabaşı ve bölükbaşlarının miktarı da bu şekil geçişi destekler durumdadır: Yüz doksan altı yeniçeri ortasının yayabaşı ve bölükbaşları içinde Anadolu alt ismiyle yazılan iki yayabaşı (21 ve 81. cemaatler) dışında Manyas (38. bölük), Sinop (13. cemaat), Trabzon (17. cemaat), Ankara (52. cemaat ve 13. sekban bölüğü), Aydın (34. sekban bölüğü), Lefke (69. cemaat), Yenişehirli (71. cemaat) vardı.

Yeniçeri maaş defterinde yazılı Anadolu yeniçerilerin bazıları mensubu oldukları ortaların eski neferleriyken, büyük çoğunluğu *yeni neferlerdi* ve buna münasip olarak yevmiyeleri 2-5 akçe arasındaydı. Bunlar yüksek ihtimal I. Selim zamanında Anadolu'dan yapılan devşirmeyle gelen oğlanlardı ki bir müddet sonra ara ara yeniçeriliğe geçmişlerdi ya da I. Süleyman'ın cülusuyla ocağa dâhil olanlardı yahut bu her iki durum söz konusuydu.

Tekrar acemi oğlanları defterine dönersek; şayet sadece Trabzon'dan devşirme yapılmamış ve 15 oğlan devşirme dışı yollarla girmemişse I. Selim zamanında Anadolu'dan devşirilen oğlanların tamamına yakını yeniçeri olmuş, bu 15'i acemi oğlanı olarak kalmıştı. Bu durumda *Kavânîn-i Yeniçeriyân*'ın Trabzon ve Karaman'dan devşirme yapıldığı bilgisi ise Anadolu'nun büyük bir kısmından oğlan alındığı şeklinde anlaşılmalıdır yahut ilk olarak buradan başlanmış, sonraki yıllar diğer yerler de kapsama alınmıştı. Yani I. Selim'in Trabzon'dan oğlan alınmasına müsaadesiyle beraber uygulama kısa zaman sonra Anadolu'daki diğer muhitlere de yayılmıştı. Diğer taraftan sadece diğer merkezlerle mensup 15 oğlana karşılık Trabzonluların sayısının 148 olması, Trabzon'dan devşirmenin devamlılığının aksine diğer muhitlerden devşirmeye ara verildiğini ve kesintiyle yapılmış olsa bile oğlanların henüz Türk üzerinde bulduklarını gösterir.

Hasılıkelam I. Selim devrinde başlatılan devşirme, daha önce diğer yollarla ocaklara giren ve Trabzon dışında bir kısmı *Anadolu* alt ismiyle yazılanlarla beraber, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden acemi oğlanı ve yeniçeri olmasını sağlamıştı. Anadolu'dan devşirme sonraki dönemde genişleyen bir şekilde devam

²² *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tablilleri, III. Kitap*, (haz. Ahmed Akgündüz), FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 152.

²³ A. Gül, *Yeniçeriliğin Tarihi*, I, s. 52 ve 173.

etmiştir. 1526 tarihli acemi oğlanı defterinden 1550'lere kadarki döneme ait elimizde acemi oğlanları ve devşirme defterleri mevcut değildir. Ancak 1549 yılına ait bir yeniçeri maaş defterinde acemi oğlanlarından geçenler içinde Anadolu'lular vardır. Az sayıda kapıya çıkmanın yani yeniçeri olmanın olduğu bu yıl, yeniçeri olan acemi oğlanlarının memleketleri şunlardır: Amasya (4), Aksaray (3), İne (2), Karahisar (4), Kayseri (1), Kite (2), Konya (1), Kütahya (1), Lâdik (1), Lefke (1), Mihaliç (5), Niğde (3), Sivas (5), Sinop (7), Tosya (1), Trabzon (3), Yenişehir (3).²⁴ 1550'li yıllara ait muhalefat defterlerine göre de acemi oğlanları içinde bu memleketli olanlar vardır.²⁵

Devşirmenin Anadolu'da genişlemesi 1549 yılı yeniçeri maaş defterine barizce yansımıştır. Bu deftere göre Anadolu neferlerin memleketi olarak görülen yerleşim yerleri *yetmişe* çıkmıştı. Özellikle doğu yönünde genişleme olmuştu; uygulama Malatya, Kemah, Bayburt, Divriği, Erzincan, İspir gibi merkezlere uzanmıştı. 12.800 neferin kayıtlı olduğu ocakta, devşirme yoluyla gelen Anadolu'luların sayısı 1.114 idi. Tabii durum yayabaşı ve bölükbaşlarına da yansımıştır: 1526 yılında 10 olan Anadolu sayısı, bu deftere göre [Trabzon (5), Tokat (1), Sivas (2), Mihaliç (3), Anadolu (1), Karahisar (2), İznikmid (1), Gebze (1), Niğde (1), Sinop (1), Kayseri (1), Kite (1), Bursa (1)] 21'e çıkmıştır.

Tablo 2: 1549 Yılı Maaş Defterine Göre Anadolu Yeniçeriler (MAD 12872)

Memleket	Yeniçeri Sayısı	Memleket	Yeniçeri Sayısı	Memleket	Yeniçeri Sayısı
Anadolu	9	Erzincan	9	Larende	23
Akhisar	2	Gebze	4	Lefke	4
Aksaray	17	Gemlik	16	Malatya	4
Akşehir	6	Giresun	1	Manisa	5
Alaiye	1	Isparta	6	Manyas	12
Alaşehir	3	İne	26	Marmara	1
Amasya	34	İnebolu	4	Mihaliç	128
Ankara	9	İnegöl	5	Mudanya	26
Aydın	12	İspir	1	Niğde	45
Aydıncık	31	İzmir	1	Niksar	10
Balıkesir	3	İznikmid	3	Samsun	6
Barla	5	Karahisar	38	Saruhan	1
Bayburt	9	Karamürsel	1	Sinop	37
Bergama	5	Kartal	2	Sivas	61
Bursa	58	Kastamonu	2	Sivrihisar	13
Canik	16	Kayseri	45	Tokat	43
Çankırı	8	Kemah	14	Tosya	4
Darende	2	Kite	21	Trabzon	148
Divriği	3	Kocaeli	1	Urla	4

²⁴ BOA, MAD.d, 12872.

²⁵ BOA, AE.SSÜL.I.1/38-39. BOA, D.YNÇ.d. 33613.

Elmalı	1	Koçhisar	2	Ünye	1
Erdek	2	Konya	4	Üsküdar	3
Ereğli	7	Kütahya	7	Yenişehir	57
Eğridir	5	Lâdik	10	Yarhisar	4

1564 yılına ait acemi oğlanı ve bostancılara ait maaş defterine göre 1549 yılı yeniçeri defterindeki sınır, Maraş ve Arapkir gibi yerleri aştığı gibi alanın içerisinde de yayılma olmuştur. 7.660 acemi oğlanı, bostancı ve baltacının olduğu defterde²⁶ Anadolu'lular *kırk dokuz* muhitten olmak üzere 1.029 nefere çıkmıştır. Devşirme takip eden dönemde Anadolu'da daha da yayılmıştı ki H.981/1573 yılında 7.416 mevcutlu ocaklarda *elli altı* merkezden 984; H.987'de 7.581 mevcut içinde *elli sekiz* merkezden 991; H.1004/1596 yılında 11.040 mevcut içinde *altmış yedi* merkezden 1.776; H.1010/1602 yılında 15.716 mevcut içinde *yetmiş iki* merkezden 1.972 Anadolu acemi ve bostancı oğlanı vardı.

Tablolardaki malumat yanında bu tarihe yakın döneme ait devşirmeye ilişkin kayıtlar bulunmaktadır. Divân-ı hümayûn kayıtlarını ihtiva eden mühimme defterlerinde, devşirme uygulamasına ilişkin bazı emirler yazılıdır. Bunlardan Anadolu'nun hangi muhitinden devşirme yapıldığı da açıkça görülebilmektedir: 1554 yılında Kemah'tan devşirme yapılmışken²⁷ Niğde, Trabzon, Batum ve Karahisar-ı Şarki sancakları, 1559 yılındaki devşirme muhiti kapsamındadır.²⁸ 1564 yılında Sis sancağına bağlı Feke kazası ve çevresinden devşirme yapılmıştır. Yine Kayseri bu yıl oğlan toplanılan diğer bir muhittir.²⁹ Devşirilen oğlanların yiyeceklerine ilişkin bir emir, Rumeli'de otuz dört Anadolu'da on iki kadılığa gönderilmişti.³⁰ 1573 yılındaki devşirmede Beyşehir, Niğde, Maraş ve Kayseri sancakları yanında ihtiyaca binaen Karaman ve Dulkadir sancaklarından da oğlan alınması sonradan gönderilen bir emirle istenmişti.³¹ Mart 1574'te Sultanönü sancağına bağlı Bilecik'ten devşirme yapılması için zağarcıbaşı görevliydi.³² 1578 yılında Biga'dan devşirme yapan zağarcıbaşına bir emir gönderilmişti.³³

²⁶ BOA, MAD.d, 6425.

²⁷ BOA, MHM.d, 1, hk. 569.

²⁸ BOA, MHM.d, 3, hk. 242, 270-271.

²⁹ BOA, MHM.d, 6, hk. 551, 574, 1070.

³⁰ BOA, MHM.d, 22, hk. 163

³¹ BOA, MHM.d, 23, hk. 132, 508-509.

³² BOA, MHM.d, 24, hk. 157.

³³ BOA, MHM.d, 35, hk. 283.

Tablo 3: *Anadolulu Acemi Oğlanları*

Yer	1564 ³⁴	1573 ³⁵	1579 ³⁶	1596 ³⁷	1602 ³⁸
Akhisar	-	-	-	-	1
Aksaray	17	11	19	24	19
Akşehir	9	6	4	40	31
Alaşehir	24	3	3	9	3
Amasya	7	8	10	30	38
Ankara ³⁹	7	2	17	26	23
Antalya	-	2	-	-	-
Antep	-	-	-	-	1
Arapkir	31	43	9	45	140
Aydıncık	37	7	17	14	13
Aydın	23	10	8	8	16
Balıkesir	-	1	-	-	-
Barla	2	-	6	1	1
Batum	-	-	-	2	3
Bayburt	-	-	-	4	20
Bergama	4	-	4	1	-
Beyşehir	-	6	3	9	25
Biga	-	1	-	-	-
Bolu	-	-	-	6	6
Bursa	37	29	44	71	58
Canik	12	23	20	12	8
Çankırı	2	2	7	10	9
Çemişgezek	-	-	-	5	7
Çorum	-	-	-	-	1
Denizli	-	2	-	4	-
Divriği	17	19	4	33	75
Diyarbakır	-	-	-	-	31
Eğridir	10	1	3	9	-
Erdek	1	-	4	2	-
Ereğli	4	6	9	9	17
Erzincan	1	-	-	3	5
Erzurum	-	1	1	16	90
Gemlik	7	5	3	-	-
Giresun	-	1	12	14	19
Gönye	-	-	-	2	2
Gümüşhane	-	-	-	-	4
Hacıbektaş	-	-	-	-	10
Isparta	8	3	4	23	12

³⁴ BOA, MAD.d, 6425, s. 44 vd.

³⁵ BOA, MAD.d, 7211.

³⁶ BOA, MAD.d, 6861.

³⁷ BOA, MAD.d, 6994, s. 311 vd.

³⁸ BOA, MAD.d, 6357, s. 112- 129, 162-268.

³⁹ “Ankara” yazılışı yanında daha çok” Engüri” yazılmıştır.

İne	20	4	1	52	27
İnebolu	-	-	-	-	2
İnegöl	-	1	2	2	2
İspir	-	-	-	1	3
İzmir	2	1	5	11	10
İznikmid/İzmit	6	4	14	12	10
Karahisar	25	80	31	82	131
Kastamonu	-	-	2	20	22
Kayseri	70	64	99	224	173
Kemah	6	52	21	24	60
Kırşehir	-	1	5	5	4
Kite	31	36	37	24	11
Koçhisar	-	-	-	3	2
Konya	10	10	8	30	38
Kütahya	-	3	1	21	24
Larende/Karaman	32	18	24	31	35
Lâdik	4	5	2	4	5
Lefke	11	9	16	4	5
Malatya	8	10	14	13	26
Manyas	33	10	2	20	9
Manisa	16	5	1	16	6
Maraş	4	35	43	11	24
Merzifon	5	1	-	13	12
Mihalıç	100	71	91	102	61
Mudanya	3	2	8	2	3
Niğde	55	16	45	83	35
Niksar	15	7	1	7	5
Of	-	-	-	16	13
Osmancık	-	-	-	-	1
Rize	-	9	21	24	22
Samsun	4	1	3	4	19
Sinop	7	21	6	21	35
Sivas	68	51	11	129	178
Sivrihisar	4	-	1	10	6
Sürmene	-	-	1	20	12
Tokat	67	34	6	101	95
Tortum	-	12	4	5	4
Tosya	4	3	3	15	22
Trabzon	74	171	190	126	75
Urla	7	2	3	-	-
Ünye	-	-	-	-	1
Üsküdar	-	-	4	13	13
Yenişehir	78	43	54	43	43
Toplam	1.029	984	991	1.776	1.932

Tablodan görüldüğü üzere bazı yerlerde her dönem oğlan yoktur. Bu aslında her devşirmede bir muhitten oğlan alınmadığını gösterir. Bunu teyit eder kayıtlar da zaten mevcuttur. Mesela 23 Mayıs 1578 tarihli bir kayda göre Kartal ahali, kendilerinden bazen oğlan devşirildiğini beyan etmişlerdir.⁴⁰

Bazı muhitler için ise uzun süreli muafiyet söz konusuydu ve bazen yeni emirlerle uzatılmakta yahut kaldırılmaktaydı. 1549 yılı yeniçeri defterinde bir yeniçeri bulunan İspir'e devşirme muafiyet verilmişti ki Eylül 1564 tarihli bir kayıta İspir ahali, bazı zimmilerin “yeniçeri oğlanı devşürülmek için varid olan hükmü şerif teccid olunmalı” diye para topladıkları şikâyetinde bulunmuşlardı.⁴¹ İspir'in muafiyeti on yedinci yüzyılın başında kalkmış yahut istisnai oğlan alınmıştı ki bu tarih ve sonrasına ait acemi oğlanı ve yeniçeri maaş defterlerinde buralı neferler vardır. Kütahya'daki Germiyanogulları vakfına ait arazilerdeki zimmiler, oğullarının yeniçerilik için alınmayacağına ilişkin “ecdad-ı izam zamanında” verilmiş fermanı yenilemek istediklerinde 31 Mayıs 1586 tarihinde eğer aksine bir ferman verilmemişse muafiyetin devamının sağlanması şeklinde bir emir verilmişti.⁴² H.981 defterinde Antalya'dan oğlan vardır ama sonraki dönemde buradan oğlana rastlanmaması ya muvakkaten devşirme yapıldığına yahut bu oğlanların devşirme menşeli olmadığına delalet eder. Aynı şekilde sonraki dönem maaş defterlerinde Balıkesir, Biga, Gemlik ve Urla'dan da oğlanlar yoktur.

Devşirmenin Anadolu'da genişlemesi mütemediyen on altıncı yüzyılın sonu ve sonraki yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürdü; sınır evvelden devşirmeye rastlanmayan Çemişkezek, Diyarbakır, Antep, Erzurum, Gönye gibi daha uzak muhitlere vardı. Öncesinde olduğu gibi sadece sınır genişlemedi, iç bölgelerde yayılma da devam etti. Bu kapsamda Gümüşhane, Hacibektaş gibi oğlan alınma sınırının içindeki yerlerden de devşirme yapıldı.

Anadolu'da devşirmenin ağırlık merkezlerinin zamanla değiştiği sayılardan çıkarılabilmektedir. On altıncı yüzyıl ortasına kadar ağırlık Marmara ve Trabzon'da iken sonrasında İç Anadolu, ardından Sivas ve Erzurum gibi bölgelere kaydı.

Anadolu'da devşirmenin oldukça yaygınlaştığı diğer bir muhit doğu Karadeniz idi. Sadece Trabzon için geçerli uygulama önce Rize'yi, sonra Sürmene, Of ve daha ötedeki Batum'u kapsamına almıştır. Sonrasında bu muhit yoğun şekilde devşirme alanı olmuştu. 1584 ve 1590 yıllarından bahsedilen muhitleri kapsayan Batum beylerbeyliğine bağlı kazalardan devşirme yapılmaktaydı.⁴³

⁴⁰ BOA, MHM.d, 34, hk. 563.

⁴¹ BOA, KK.d, 219, s. 33.

⁴² BOA, A.NŞT.d, 1156 s. 189.

⁴³ BOA, MHM.d, 55, hk. 20. BOA, MHM.d, 66, hk. 428.

Kavânîn-i Yeniçeriyân'da duruma şöyle dikkat çekilmiştir: "I. Selim zamanında sadece Trabzon merkezden oğlan alınmaktayken (tarih biraz sonrası gösterilerek) III. Mehmed döneminde Laz memleketlerine de yayıldı, Artık Trabzonluların değil Lazların adı duyuldu."⁴⁴

Gerçekten de Anadolu'nun eski devşirme merkezi olan Trabzon'dan oğlan alınımındaki azalış, 1596 yılı maaş defterinde görülebilirken devşirmenin en yaygın ve fazla seviyeye ulaştığı döneme denk gelen 1602 yılı defterinde ise sayı oldukça düşmüştür. Bunun önemli bir sebebi, o muhitte devşirme ve diğer şekillerde din değiştirmenin sağladığı İslamlaşmaydı. Lowry'nin çalışmasına göre, 1523 ve 1553 yıllarında da açıkça tespit edilebilen artışla 1583 yılında Müslüman nüfus, şehrin en büyük kesimi teşkil eder duruma gelmişti.⁴⁵ Bununla birlikte Anadolu'da en fazla yeniçeri barındıran Trabzon'da yeniçerilerin oğulları, kuloğullarının artık hem Acemi Ocağı'na hem de doğrudan yeniçeriliğe alındığı bu dönemde, babaları alt isimleriyle söz konusu ocaklara fazlasıyla girmişlerdi. Dolayısıyla esasında yeniçeriliğe girişin başka bir şekilde devam ettiği Trabzon'dan devşirmenin azalması, doğusundaki alan ile ikame edildi. Yukarıda gösterilen *Kavânîn-i Yeniçeriyân* yazarının ifadeleri, bunun başka bir şekilde izahıydı.

1590 yılındaki devşirmede hem Anadolu ve Rumeli'den oğlan alınmıştı.⁴⁶ 1603 ve 1604 yılında Rumeli'nin tamamı ve Anadolu'da Bursa ve çevresinden devşirme yapılması emri verilmişti ki⁴⁷ alınan oğlanlara ait eşkâl defterleri mevcuttur.⁴⁸ 1621-23 yıllarında Anadolu'ya ve Rumeli'ye devşirme için görevliler gönderilmiş, emre göre nerede ise Anadolu'nun tamamından devşirme yapılması istenmişti.⁴⁹ Ancak 1609 ve 1637 yılında olduğu gibi⁵⁰ bazı yıllar sadece Rumeli'den devşirme yapılmıştı.

Acemi oğlanlarının hemşeri olanlarının aynı bölük/cemaate mensubiyeti durumu da vardı. Buna acemi çorbacılarıyla aynı memleketli olma da dâhildir. Mesela 1579 yılında 29. bostancı cemaatinde üç Malatyalı, 1602 yılında dört Malatyalı; 1596 yılında Edirne bahçesi oğlanları 1. bölükte beş, 2. bölükte dört

⁴⁴ *Kavânîn-i Yeniçeriyân*, s. 143.

⁴⁵ Heath W. Lowry, Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi, (çev. Demet Lowry-Heath W. Lowry), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

⁴⁶ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, I, (haz. Mehmet İpşirli), TTK Basımevi, Ankara 1999, s. 220.

⁴⁷ Bursa Şeriyeye Sicilleri, No A 155, vrk. 166-167.

⁴⁸ Bu defterin mevzubahis edildiği inceleme için bkz. Gülay Yılmaz, "The Devshirme System and the Levied Children of Bursa in 1603-4", *Belleken*, 79/2015, s. 901-930.

⁴⁹ Kâtip Çelebi, *Fezleke I*, (*Tablil ve Metin*), haz. Zeynep Aycibin, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016, s. 700. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s. 95-100.

⁵⁰ *Topçular Kâtibi Abdüllkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi*, (*Metin ve Tablil*), I-II, yay. haz. Ziya Yılmaz, TTK Basımevi, Ankara 2003, s. 1065-1066. *Fezleke I*, s. 785.

Niğdeli vardı. 1596 yılında yayabaşısı İneli İskenderpaşa Bahçesi 9. cemaatte ayrıca üç İneli bostancı varken; yayabaşının henüz değişmediği 1602 yılında İneli bostancı sayısı dokuz olmuştur.

Devşirmenin Anadolu'da en fazla genişlemesi, ocağın nefer istihdamındaki klasik yapısının aşındığı döneme denk geldiğinden tartışmaların merkezinde olmuştur. Islahatname yazarları yeni devşirme muhitlerindeki milletlerin ocağa girmesini bozulmanın işareti olarak değerlendirdiğinden on yedinci yüzyıl ortalarında yazılan *Yeniçeri Teşrifat Mecmuası*'nda I. Süleyman'ın "kuloğulları ve devşirme ocak ağaların hizmetlerinde olup pişmiş kâl olmuş 'ankâlarından, kat'a ki el'iyâzübillâh Urus ve 'Acem ve Cingâne ve Türk re'ayâsının evlâdların ve sâir mahlûkun evlâdların, Harputlu ve Diyarbakırlı ve Malatyalı olmaya." diye ferman yazdığını bile ifade edilmiştir.⁵¹

Devşirmenin genişlemesi doğrudan yeniçeriliğe yansımaktaydı; çünkü acemi oğlanları ve bostancıların fazlası yeniçeri olmaktaydı. Dolayısıyla yeniçerilerin bütün Anadolu'ya yayılmaması da devşirme uygulamasına bağlıydı. Aşağıdaki haritada görüldüğü üzere 1550'lerde Trabzon, Karahisar ve Ereğli Çizgisi batısında olan yeniçerilerin memleketleri aşama aşama daha doğuya kaydı. Böylece devşirmenin sonraki dönemde kapsamına giren Diyarbakır, Arapkir, Çemişgezek, Maraş ve kuzeyde Erzurum ve Batum gibi yerler yeniçeri bulunan muhitler arasına dâhil oldu.

Acemi oğlanlarında olduğu gibi Anadolu'dan devşirmeye birlikte Anadolu alt isimlerinin sayıları düştü ve bu şekilde kayıt neredeyse kalktı.

⁵¹ Abdulkasim Gül, "Yeniçeri Teşrifat Mecmuası (Transkripsiyon ve Değerlendirme)", *ETÜT*, I, Aralık 2020, s. 48.

Tablo 4: *Anadolulu Yeniçeriler*

Memleket	986/Masar-1578 ⁵²	998/Recec-1590 ⁵³	1011/Reşen-1603 ⁵⁴
Aksaray	32	68	78
Akşehir	19	35	86
Alaşehir	23	20	16
Amasya	26	45	104
Ankara	10	55	96
Antakya	-	-	1
Antalya	3	1	-
Antep	-	2	1
Arapkir	76	124	296
Aydın	35	6	11
Aydıncık	70	75	67
Bahkesir	2	-	-
Barla	7	10	11
Batum	-	-	2
Bayburt	2	2	25
Bergama	4	9	6
Beyşehir	14	22	55
Bolu	-	1	3
Bursa	102	291	310
Canik	44	73	85
Çankırı	9	13	24
Çardak	1	-	-
Çemişgezek	-	1	14
Denizli	2	1	4
Divriği	37	48	144
Diyarbakır	-	2	20
Eğridir	8	18	23
Erdek	1	11	11
Ereğli	12	27	55
Erzincan	2	1	14
Erzurum	3	12	92
Gemlik	22	18	10
Giresun	-	70	86
Gönye	-	-	5
Gümüşhane	-	-	2
Hacıbektaş	-	-	1
Isparta	20	34	42
İne	29	73	108
İnegöl	2	5	7

⁵² BOA, MAD.d, 7227.

⁵³ BOA, MAD.d, 16273.

⁵⁴ BOA, MAD.d, 5772, s. 563.

İspir	-	-	5
İzmir	3	4	25
İznik	3	-	-
İznikmid	13	18	34
Karahisar	151	154	297
Kartal	1	1	-
Kastamonu	1	5	52
Kayseri	198	415	606
Kemah	68	74	123
Kırşehir	1	7	8
Kirmasti	-	-	1
Kite	111	162	172
Kocaeli	-	-	1
Koçhisar	-	1	3
Konya	25	53	86
Kütahya	2	8	38
Lâdik	14	15	24
Larende	77	121	158
Lefke	16	45	47
Malatya	26	49	62
Manisa	33	20	16
Manyas	51	37	41
Maraş	64	71	65
Merzifon	1	1	26
Mihalıç	253	377	390
Mudanya	25	20	21
Niğde	97	160	195
Niksar	31	23	36
Of	-	2	39
Rize	20	102	179
Samsun	5	22	41
Seyitgazi	1	-	-
Sinop	49	58	143
Sivas	115	143	439
Sivrihisar	8	18	31
Sürmene	-	13	46
Tokat	115	156	352
Tortum	24	22	15
Tosya	7	9	33
Trabzon	281	839	769
Urla	9	27	22
Ünye	-	-	2
Üsküdar	1	21	38
Yenişehir	122	194	234
Toplam	2.658	4.640	6.830

Artış çorbacılar da yansımıştı. 1549 yılında 21 olan çorbacı sayısı 1578 yılı defterinde farklı yerlerden olmak üzere 34'tü. Çorbacılar içinde daha alt seviye olan sekban bölükleriyle ağa bölükleri çorbacıları daha fazlaydı ki durum yeni geçtiklerini göstermektedir.⁵⁵ Sayı 1590'da 39,⁵⁶ 1603 yılında 29'du.⁵⁷

1590'lı yıllardan itibaren devşirmenin ağırlık noktasının kayması yeniçeri sayılarından da görülmektedir. Amasya, Arapkir, Divriği, Erzurum, Karahisar, Kayseri, Sivas, Tokat gibi yerler artık yeniçerilerin en fazla mensubu olduğu memleketlerdi.

Yeniçerilerle acemi oğlanları defterleri karşılaştırıldığında dikkat çeken noktalardan birisi de acemi oğlanları içindeki Anadolu'luların nispetleriyle yeniçeriler içindekilerin nispetlerin birbirine yakın olmasıdır. 1578/Mart-Haziran dönemine ait maaş defterinde yeniçeriler mevcudu 14.707 iken Anadolu'lular 2.658'e çıkmıştı. 1590 yılında 23.585 olan mevcut içindeki nispetleri 4.640 idi. Bu durum devşirmenin yayılmasının sadece Anadolu'da değil Rumeli'de de olduğunu göstermektedir ki zaten burası devşirmenin esas merkezi olmaya sonraları bile

⁵⁵ Çorbacıların ortaları ve memleketleri şöyledir: 8. bölük Bursa, 11. bölük Trabzon, 14. bölük Kemah, 19. bölük Ereğli, 20. bölük Sivas, 33. bölük Tokat, 34. bölük Eğridir, 35. bölük Isparta, 41. bölük Isparta, 43. bölük Isparta, 45. bölük Tokat, 49. bölük Aydıncık, 55. bölük Aksaray, 57. bölük Trabzon 13. cemaat Barla, 29. cemaat Divriği, 35. cemaat Kayseri, 44. cemaat Trabzon, 51. cemaat Mihaliç, 54. cemaat Trabzon, 59. cemaat Karahisar, 2. sekbanlar Trabzon, 3. sekbanlar Kite, 5. sekbanlar Kayseri, 10. sekbanlar Larende, 12. sekbanlar İne, 16. sekbanlar Manyas, 20. sekbanlar Arapkir, 23. sekbanlar İne, 33. sekbanlar Niksar, 70. cemaat Sinop, 74. cemaat Mihaliç, 98. cemaat İne, 99. cemaat Mihaliç.

⁵⁶ Bu defterde Anadolu'lu çorbacılar şu ortalarda: 1. bölük Lefke, 5. bölük Trabzon, 7. bölük Niğde, 8. bölük Divriği, 13. bölük Isparta, 16. bölük Beyşehir, 27. bölük İznikmid, 32. bölük Kemah, 35. bölük Gemlik, 36. bölük Mihaliç, 40. bölük Sivas, 42. bölük Ereğli, 48. bölük Karahisar, 51. bölük Tokat, 58. bölük Larende, 60. bölük Divriği, 1. cemaat Amasya, 3. cemaat Tokat, 4. cemaat Kayseri, 13. cemaat Malatya, 22. cemaat Isparta, 27. cemaat Kayseri, 38. cemaat Ereğli, 43. cemaat Manyas, 45. cemaat Aksaray, 5. cemaat Kayseri, 2. sekbanlar Trabzon, 7. sekbanlar Kemah, 12. sekbanlar, 14. Sekbanlar Kayseri, 23. sekbanlar Larende, 28. sekbanlar Amasya, 32. sekbanlar Karahisar, 68. cemaat Kemah, 68. cemaat Maraş, 70. cemaat Bursa, 80. cemaat Beyşehir, 89. cemaat Kayseri, 100. Cemaat Sivas.

⁵⁷ Bu defterde çorbacıların ortaları ve memleketleri şöyledir: 13. bölük Sinop, 16. bölük Barla, 17. bölük Sinop, 28. bölük Trabzon, 45. bölük Tokat, 55. bölük Kayseri, 9. cemaat Eğridir, 13. cemaat Niğde, 21. cemaat Manyas, 26. cemaat Erzurum, 38. cemaat Tosya, 43. cemaat Tokat, 49. cemaat Aydın, 55. cemaat Maraş, 57. cemaat Sivas, 58. cemaat Gemlik, 8. sekbanlar Mihaliç, 9. sekbanlar Trabzon, 10. sekbanlar Sivas, 13. cemaat Mihaliç, 14. sekbanlar İne, 20. cemaat Kemah, 29. sekbanlar Bursa, 30 sekbanlar Maraş, 87. cemaat Bursa, 89. cemaat Trabzon, 97. cemaat Malatya, 98. cemaat Trabzon, 100. cemaat İznikmid.

devam etti ve on yedinci yüzyılın ortasında az sayıda oğlan sadece buradan alındı.⁵⁸

Diğer bir durum acemi-bostancıların memleketleriyle yeniçerilerin bütün memleketlerinin örtüşmemesidir. Bunun sebebi, bütün acemi-bostancı oğlanları yeniçeri olmadığından az devşirme yapılan Biga ve Çorum gibi bazı yerlerden her zaman yeniçeri çıkmamasıdır.

On altıncı yüzyıl sonundan itibaren emeklilik ve koruculuk gibi yeni uygulamalar sebebiyle yeniçeri mevcudunun artışı nispetinde timara ve kapıkulu sipahilerine geçiş olmadığından neferlerin yeniçerilikte kalma süresi artmıştı. Yine nefer ihtiyacı sebebiyle hızlı şekilde kapıya çıkma yapılmıştı. Bu durumlardan kaynaklı olarak, daha öncesinde devşirme veya acemi oğlanlığından geçenlerin sayısına yakın yeniçeri varken, Anadolu yeniçeri sayısı devşirme nispetinden fazla görünmektedir.

Acemi oğlanlarındaki hemşerilik bakımından aynı ortaya mensubiyet yeniçeriler için de geçerliydi. Mesela 998/Recec maaşının olduğu deftere göre 24. cemaate üç Barlı, 36. cemaate üç Uralı, 94. cemaate üç Amasyalı varken⁵⁹ 1011/Reşen maaşına ait defterde 1. cemaatte altı Uralı ve dört İzmirli vardı.⁶⁰ Orta yoldaşlarının hemşeriliği özellikle çorbacıların memleketlerinden olma bakımından daha yaygındı. Mesela 986/Masar defterinde çorbacısı Tokatlı olan 33. bölükte ayrıca yedi Tokatlı; çorbacısı Aksaraylı 54. bölükte ayrıca beş Aksaraylı nefer vardı.⁶¹

Sonuç

Devşirme oğlanları genel olarak ailelerini ve memleketlerini bilecek yaşlarda toplanmaktaydı. Resmî kayıtlardan anlaşıldığına göre en azından acemi oğlanlıkları döneminde aileleri ve memleketleriyle münasebetleri vardı;⁶² hatta nadiren bile olsa hisar erliği gibi kendi memleketleri kalelerinde dirlik alabilirlerdi.⁶³ Acemi oğlanları ve yeniçeriler ailelerine mirasçı olabilir,

⁵⁸ Gül, a.g.e , I, s. 94-95.

⁵⁹ BOA, MAD.d, 16273.

⁶⁰ BOA, MAD.d, 5772.

⁶¹ BOA, MAD.d, 7227. 998/Recec maaşına ait deftere göre 13. cemaatin çorbacısı Malatyalyken ayrıca dört Malatyalı; çorbacısı Beyşehirli olan 80. cemaatte ayrıca üç Beyşehirli; çorbacısı Ereğlili olan 38. cemaate ayrıca üç Ereğlili vardı. BOA, MAD.d, 16273. Yine 1031/Masar defterinde 46. bölükte üç Erzurumlu, 58. bölükte beş Erzurumlu, bir Bayburtlu ve bir İspirli varken çorbacısı Sivashlı olan 36. cemaatte ayrıca dört Sivashlı vardı. BOA, MAD.d, 6682.

⁶² Misal için bkz. BOA, MHM.d, 12, hk. 940.

⁶³ BOA, KK.d, 218, s. 84.

gayrimenkulleri ve diğer işletmeleri tasarruf edebilirlerdi. Bu bağlantıları sayesinde kardeşleri veya diğer akrabalarının da Müslüman olup dirliğe geçmeleri yaygındı.⁶⁴ Memleketlerinin bilinirliği onların Kayserili, Trabzonlu gibi lakaplarla tanıtılmasını da sağlardı.⁶⁵

Bahsedilen bu durumda bir muhitten devşirmenin fazla olup olmaması, oradaki yeniçeri yerleşimi ve nüfusun da doğrudan belirleyicisiydi. Emekliliğin ve görevden muafiyetinin gittikçe yaygınlaştığı on altıncı yüzyılın sonuna doğru yeniçerilerin memleketlerinde yaşama imkânları epeyce arttı. Bunun en bariz neticesi artık yeniçerilerin fazla olduğu yerlerde zaptları için sürekli serdar-zabitler görevlendirilmesidir. On yedinci yüzyıl ortalarına kadar bu şekildeki mevcudiyetleri, sonrasında esâmîsiz yeniçerilerle çeşitlendi; bir görevde veya ortalarında bulunma mecburiyeti olmayan, memleketlerinde yaşayan yeniçerilik gelişti. On yedi ve on sekizinci yüzyılda Anadolu'da serhat olmayan yerlerdeki yeniçeri fazlalığı da aynı durumun neticesiydi. Mart 1690 tarihli bir emre göre Kayseri'de binden fazla yeniçeri yaşamaktaydı. Eylül 1724 tarihli kayıta Giresun ve çevresi, Nisan 1727 tarihli kayıta ise Canik sancağı ahalisinin çoğunun yeniçeri olduğu anlatılmaktadır. Benzer kayıtlar Erzurum, Trabzon, Karahisar-ı Şarkî ve çevresi için de bulunmaktadır.⁶⁶

⁶⁴ Misal için bkz. BOA, KK.d, 225, s. 205, 350; BOA, KK.d, 233, s. 179.

⁶⁵ BOA, MAD.d, 563. s. 124. *Topçular Kâtibi Tarihi*, 101.

⁶⁶ Yeniçerilerin nüfus dağılımı ve söz konusu kayıtlar için bkz. Gül, a.g.e, I, s. 339-344.

Kaynakça**Arşiv Kaynakları****Babı-ı Asafi (A)**

Mühimme Defterleri (MHM.d): 1, 3, 6, 12, 22, 23, 24, 34, 35, 55, 66.

Nişan ve Tahvil Defterleri (A.NŞT.d): 1156.

Bab-ı Defteri (D)

Muhasebe Defterleri (D.M.d): 36805.

Yeniçeri Kalem Defterleri (D.YNÇ.d) : 33613.

Ali Emiri (AE)

Sultan Süleyman (SSÜL.I): 1/38-39.

Kamil Kepeci (KK): 218, 219, 225, 233.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 563, 5772, 6357, 6425, 6682, 6861, 6994, 7211, 7227, 12872, 16273.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)

Defterler: 736, 9707.

Bursa Şeriye Sicilleri, No A 155.

Kitap, Makale ve Tezler

Anonim Tevârih-i Âli Osman (nşr. F. Gies, haz. Nihat Azamat), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992.

Anonim Tevârih-i Âli Osman (Kuruluştan 897/1487'ye kadar), (haz. Cihan Çimen), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi TAE, İstanbul 2006.

Âşıkpaşazâde Tarihi (haz. Necdet Öztürk), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.

BEYDİLLİ, Kemal, “Yeniçeri”, *TDVİA*, c. 43, s. 450-462.

ERCAN, Yavuz, “Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslâmlaşmaya Etkisi”, *Belleten*, c. L, sy. 198, Aralık 1986, s. 679-722.

GİBBONS, Herberst Adams, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (çeviri Ragıp Hulusi Özden), Altınordu Yayınları, Ankara 2017.

GÜL, Abdulkasim, “Yeniçeri Teşrifat Mecmuası (Transkripsiyon ve Değerlendirme)”, *ETÜT*, I, Aralık 2020, s. 37-66.

GÜL, Abdulkasim, *Yeniçeriliğin Tarihi, (Yeniçeri Ocağı'nın Teşkilat Yapısı ve Nefer Kaynağı)*, I-II, Küre Yayınları, İstanbul 2022.

KÂTİP ÇELEBİ, *Fezleke I, (Tablil ve Metin)*, (haz. Zeynep Aycibin), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016.

Kavânî-i Osmaniyân, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY2753.

- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Basımevi, Ankara 1991.
- LOWRY, Heath W., Trabzon *Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi*, (çev. Demet Lowry-Heath W. Lowry), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- MANAGE, V. L. "Devshirme", *The Encyclopaedia of Islam*, Nev Edition, Volume II, 210-213.
- MEVLÂNÂ MEHMED NEŞRÎ, *Cibânnümâ*, (haz. Necdet Öztürk), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.
- MORDTMANN, J.H. "Dewshirme", *The Encyclopaedia of Islam*, Volume I, s. 952-953.
- Muhyiddin Cemâlî'nin Tevârib-i Âl-i Osman'ı* (haz. Hasan Hüseyin Adahoğlu), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1990.
- Oruç Beğ Tarihi* (haz. Necdet Öztürk), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2007.
- Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tablilleri, II. Kitap, Bâyezîd Devri Kanunnâmeleri*, (haz. Ahmed Akgündüz), FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tablilleri, III. Kitap*, (haz. Ahmed Akgündüz), FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tablilleri, IX/1 Kitap, I. Ahmed, I. Mustafa ve II. Osman Devirleri Kanunnâmeleri (1012/1603-1031/1622)*, (haz. Ahmed Akgündüz), Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- ÖZCAN, Abdulkadir, "Devşirme", *TDV'İA*, c. IX, s. 254-257.
- PAPOULIA, Basilike D, *Ursprung und Wesen der "Knabenlese" im Osmanischen Reich*, Verlag R. Oldenbourg, München 1963.
- SÂÎ MUSTAFA ÇELEBÎ, *Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye (Yapılar Kitabı)*, (haz. Hayati Develi), K Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2003.
- SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDÎ, *Tarih-i Selânikî*, I, haz. Mehmet İpşirli, TTK Basımevi, Ankara 1999.
- Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi, (Metin ve Tablîl)*, I-II, (yay. haz. Ziya Yılmaz), TTK Basımevi, Ankara 2003.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, I, TTK Basımevi, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Devşirme", *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, c. IV, 563-565.
- VRYONIS, Speros, "Isore Glabas and The Turkish Devshirme" *Speculum*, 31-33, 1956, 433-443.
- VRYONIS, Speros, "Selçuklu Gulamı ve Osmanlı Devşirmesi", (çev. Mehmet Öz), *Söğüt'ten İstanbul'a* (der. Oktay Özel-Mehmet Öz), İmge Kitabevi, İstanbul 2000, s. 517-554.
- WITTEK, Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, (çev. Fatmagül Berktaş), Pencere Yayınları, İstanbul 1995.

